

DOROBEK WYDAWNICZY FUNDACJI WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ „KROKI-SCHRITTE” 2005–2015

Celem pracy była próba analizy dorobku wydawniczego Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej w ramach projektu „Kroki-Schritte”, realizowanego w latach 2005–2015. Obok informacji dotyczących genezy Fundacji, dokonałam prezentacji wybranych autorów i ich dzieł, a także wydawnictw biorących udział w projekcie. Osobne informacje dotyczą czołowych tłumaczy polskich. Całość wzbogacona została danymi statystycznymi, dotyczącymi liczby pozycji literackich wydanych w ramach projektu Kroki-Schritte w poszczególnych latach oraz liczby dokonanych przekładów.

GENEZA PROJEKTU „KROKI-SCHRITTE”

Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, obok Fundacji Fischer Stiftung, była i jest głównym inicjatorem projektu Kroki-Schritte, w ramach którego współczesna literatura niemieckojęzyczna jest upowszechniana na polskim rynku wydawniczym. Obecnie seria liczy 53 pozycje, spośród których trzy zostały wydane w 2015 roku. Niniejsza praca stanowi analizę oraz uhonorowanie działań prowadzonych w ramach projektu Kroki-Schritte. Szczególne miejsce przyznałam Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, bez której wsparcia wydawanie serii nie mogłoby się urzeczywistnić, a tym samym nie dokonałby się kolejny postępek w budowaniu pozytywnych relacji pomiędzy Polską a Niemcami.

Głównym celem stworzenia serii wydawniczej Kroki-Schritte była chęć poszerzenia dostępu polskiego czytelnika do współczesnej literatury niemieckojęzycznej. Impuls do rozpoczęcia projektu stanowił Niemiecko-Polski Rok 2005–2006. Generalnym inicjatorem i patronem była niemiecka fundacja S. Fischer Stiftung, która podobną edycję projektu Kroki-Schritte realizowała wcześniej w innych krajach¹. Omawiana organizacja nie była osamotniona w kwestiach związanych z inicjatywą. Od 2005 roku, aż do zakończenia projektu, wspierała go Fundacja dla Kultury Pro Helvetia, wywodząca się ze Szwajcarii. W Polsce w jego realizację w latach 2008–2014 zaangażowała się Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej (dalej FWPN), stając się partnerem S. Fischer Stiftung. Należy zaznaczyć, że jeszcze przed

¹ Projekt Kroki-Schritte, *Niemieckojęzyczna literatura w Polsce*, [online] <http://www.kroki.pl/projekt-pl.html> [dostęp: 02.02.2015].

włączeniem się FWPN w projekt, znajdował się on pod finansową opieką Pełnomocnika Rządu Republiki Federalnej Niemiec ds. Kultury i Mediów.

Od samego początku w inicjatywę było zaangażowanych dwóch redaktorów. W Polsce stanowisko redaktora serii objął Jacek St. Buras, znany m.in. jako tłumacz i ekspert w zakresie literatury kręgu krajów niemieckojęzycznych. Po stronie obcej był to od roku 2005 pochodzący ze Szwajcarii Carl Holenstein. Był on aktywnie działającym członkiem zarządu S. Fischer Stiftung i ponadto specjalistą m.in. w dziedzinie literatury. Współtworzył wiele innych programów translatorskich, jak np. rosyjską edycję projektu Schritte o nazwie *Szagi-Schritte*². W 2011 roku Carl Holstein zmarł, a funkcję redaktora serii przejął po nim Dietrich Simon. Zapisał się on w historii niemieckiego rynku wydawniczego jako osoba wspierająca przekład literatury niemieckojęzycznej i jej promocję w innych krajach. Był redaktorem m.in. w wydawnictwie Wolk&Welt, a po jego upadku jednym z twórców S. Fischer Stiftung, w której pełnił funkcję dyrektora od 2003 roku przez pięć następnych lat³. Zmarł w 2014 roku.

Redaktorzy serii byli odpowiedzialni za wybór pozycji, które miały być tłumaczone, a następnie wprowadzane na polski rynek wydawniczy. W początkowym etapie miała być to jedynie proza, jednak stopniowo do projektu wybierano również poezję i literaturę niebeletrystyczną. W 2005 roku, kiedy twórcy projektu rozpoczynali swoją działalność, redaktorzy wytypowali około trzydziestu książek do przekładu na język polski⁴. Lista ta poszerzała się jednak w miarę upływu lat, a ostatecznie seria osiągnęła rozmiar ponad pięćdziesięciu pozycji. Warto zaznaczyć, że wybór książek był subiektywny. Trzeba jednak przyznać, że dokonywały go osoby będące ekspertami w zakresie literatury niemieckojęzycznej i tłumaczeń. Ponadto Jacek St. Buras znał polski rynek wydawniczy, co było rzeczą konieczną przy realizacji podobnego projektu. Jego zadaniem było zebranie wydawnictw, które chciały aktywnie włączyć się do projektu, wydając książki w serii Kroki-Schritte.

W ten sposób powstała seria międzywydawnicza, do której stopniowo przyłączały się oficyny zróżnicowane zarówno pod względem profilu, jak też rozmieszczenia geograficznego. Swoim zasięgiem projekt objął więc całą Polskę. Udział w inicjatywie stworzył polskim wydawcom szereg ułatwień i dał komfortowe warunki finansowe, umożliwiające publikowanie dzieł współczesnej literatury niemieckojęzycznej w polskim przekładzie. Nie występowały

² Projekt Kroki-Schritte, *Aktualności*, [online] <http://www.kroki.pl/aktualnosci.html> [dostęp: 02.02.2015].

³ C. Geißler, *Dietrich Simon ist gestorben Aus den unruhigen Jahren*, "Berliner Zeitung", [online] <http://www.berliner-zeitung.de/kultur/dietrich-simon-ist-gestorben-aus-den-unruhigen-jahren-3282014> [dostęp: 10.10.2015].

⁴ Projekt Kroki-Schritte, *Echa Medialne*, [online] <http://www.kroki.pl/echamedialne03.html> [dostęp: 02.02.2015].

żadne ograniczenia co do rodzaju czy gatunku literatury tłumaczonej z języka niemieckiego na język polski. Fundacja Fischer natomiast zapewniała sobie możliwość wglądu i akceptacji każdego przekładu. Po stronie wydawnictwa pozostawały właściwie jedynie koszty związane z produkcją książki. W jednym z wywiadów Jacek St. Buras zaznaczał, że organizatorzy nie kontrolują szaty graficznej serii. Jedynym wymogiem było zamieszczenie logo projektu Kroki-Schritte⁵. W istocie książki wydane w omawianym projekcie posiadają logo serii, często pojawia się również krótka notatka informująca o tym, że konkretna książka została wydana w serii Kroki-Schritte, a także dane dotyczące współtwórców projektu oraz wyznaczonego celu.

Poniżej zamieściłam logo serii Kroki-Schritte, które zostało zaprojektowane przez znanego grafika Zygmunta Janiszewskiego. Skorzystanie z pracy tego rysownika było moim zdaniem kolejnym elementem przyczyniającym się do podniesienia rangi ogólnopolskiego projektu literackiego.

Ilustracja 1. Logo serii Kroki-Schritte, według projektu Zygmunta Janiszewskiego

Źródło: [online] <http://www.kroki.pl/> [dostęp 11.10.2015]

Dane liczbowe zebrane z rynku wydawniczego świadczą o tym, że Polska przoduje na tle innych krajów pod względem corocznie kupowanych licencji na tłumaczenia książek z kręgu języka niemieckiego. Miało to miejsce jeszcze przed rozpoczęciem projektu Kroki-Schritte. Dane na ten temat udostępnia Zrzeszenie Księgarzy i Wydawców Niemieckich. W roku 2006 liczba licencji sięgnęła 680 pozycji. Należy jednak mieć świadomość, że mogą to być wyniki zaniżone. Zdarza się bowiem, że wydawcy nie zawsze upubliczniali swoje dane gospodarcze⁶. Według najnowszych statystyk zamieszczonych na oficjalnej stronie wcześniej przywołanego

⁵ T. Lewandowski, *Wywiad z Jackiem St. Burasem*, „Informator Targowy 51. Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie”, [online], <http://www.kroki.pl/buras-pol-wywiad.html> [dostęp: 14.02.2016].

⁶ B. Cöllen, *Niemieckojęzyczna literatura w Polsce*, [online] <http://dw.com/p/Cr2D> [dostęp: 14.02.2016].

zrzeszenia, w 2014 roku Polska zajmowała trzecie miejsce pod względem liczby zakupionych licencji (324) i dzieliła je razem z Rosją i Hiszpanią. W porównaniu do roku 2006 oznacza to wyraźny spadek. Z drugiej jednak strony ogólna liczba zakupionych licencji była mniejsza. Potwierdza to fakt, że w 2014 roku pierwsza była Francja z liczbą 334 tytułów. Różnica pomiędzy pierwszym i trzecim miejscem jest więc stosunkowo niewielka⁷.

Literatura niemiecka w Polsce od kilkunastu lat posiada silną pozycję na rynku wydawniczym pod względem liczby wydawanych tytułów. Z drugiej jednak strony bardzo mały procent z tej liczby stanowi literatura ambitna. Tomasz Bereziński w swoim artykule dla „*Das Deutsche in der Welt*” zastanawia się nad tym, dlaczego Polacy tak chętnie czytają poradniki z Niemiec. Autor ma rację. W pierwszym roku istnienia projektu Kroki-Schritte w Polsce zakupiono 173 niemieckie tytuły poradników, natomiast jedynie 54 licencje z zakresu m.in. beletrystyki i poezji⁸. Barbara Kowalska, która zajmuje się badaniem sytuacji literatury niemieckojęzycznej na polskim rynku wydawniczym, jest zdania, że wg wydawców publikowanie niemieckiej literatury beletrystycznej niesie ze sobą ryzyko. Tym bardziej istotna jest rola takiego projektu jak Kroki-Schritte, bez którego polski czytelnik być może znałby tylko zawsze popularnego Grassa i rozślawioną przez Nagrodę Nobla Hertę Müller⁹.

Innym, ale znaczącym problemem ambitnej literatury niemieckojęzycznej na polskim rynku jest jej stereotypowe postrzeganie. Odwołują się do niego Barbara Kowalska i Monika Lipska w swoim opracowaniu pt. *Transfer współczesnej literatury niemieckiej na polski rynek książki po 1989 roku*¹⁰. W oczach polskiego czytelnika literatura pochodząca z Niemiec jawi się jako trudna i niezrozumiała. Autorki określają projekt Kroki-Schritte oraz działania związane z jego promocją jako antidotum na zaistniały stan.

W obliczu tych faktów stworzenie projektu Kroki-Schritte, którego zadaniem było udostępnienie polskiemu czytelnikowi przekładów ambitnej literatury niemieckojęzycznej, było potrzebne. Nie mógłby on zostać zrealizowany bez wsparcia Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej. Organizacja ta od początku swojego istnienia wpisuje się w historię budowania

⁷ Börsenverein des Deutschen Buchhandels, *Lizenzen und Übersetzungen*, [online] http://www.boersenverein-bayern.de/de/bayern/Rechte_und_Lizenzen/186341 [dostęp: 02.02.2015].

⁸ T. Bereziński, *Nachbarschaftshilfe*, „Kulturaustausch – Zeitschrift für internationale Perspektiven”, Ausgabe IV/2010, *Das Deutsche in der Welt*, [online] http://www.kulturaustausch.de/index.php?id=103&tx_amkulturaustausch_pi1%5Bview%5D=ARTICLE&tx_amkulturaustausch_pi1%5Buid%5D=1218&cHash=eee11bd2fa49e30cd506612b693b0ed4 [dostęp: 15.04.2015].

⁹ B. Kowalska, *Tylko Grass i Schlink? Niemiecka literatura na polskim rynku księgarskim*, [online] <http://dw.com/p/12hmk> [dostęp: 12.03.2016].

¹⁰ B. Kowalski, M. Lipska, *Transfer współczesnej literatury niemieckiej na polski rynek książki po 1989 roku*, „*Interakcje*”, t. 2, s. 369-383, [online] <http://www.atut.ig.pl/files/interakcje.pdf> [dostęp: 01.02.2016].

pozytywnych relacji pomiędzy Polską a Niemcami, wspierając wiele projektów i inicjatyw z zakresu edukacji i nauki, kultury, mediów oraz działalności społecznej.

W dokumencie określającym zasady wspierania inicjatyw przez Fundację zaznaczono miejsce projektu Kroki-Schritte. Dokument nadmienia, że

wsparcie FWPN dotyczy dystrybucji oraz recepcji, a nie produkcji literatury. Aby wspierać i rozpowszechniać polskie i niemieckie tłumaczenia literatury z języków narodowych, powstały programy Instytutu Goethego oraz polskiego Instytutu Książki. Wspieranie tłumaczeń literatury pięknej nie jest zatem priorytetem w działalności FWPN. Ze względu na szczególnie ważną rolę literatury w wymianie kulturowej FWPN regularnie wspiera wybrane programy. Obecnie FWPN uczestniczy w programie publikacji prozy (beletrystyki) z obszaru niemieckojęzycznego w tłumaczeniu na polski w ramach serii „Schritte/Kroki”¹¹.

Treść dokumentu wyraźnie wskazuje, że do głównych zadań polityki FWPN nie należy wspieranie literatury, bo istnieją inne instytucje, które prowadzą tego typu działalność. Znalazł się w nim jednak zapis wskazujący na rolę literatury w wymianie międzykulturowej. Projekt Kroki-Schritte został wyróżniony i wybrany z pośród innych przez FWPN, która zdecydowała się na udzielenie wsparcia w jego realizacji.

Ten sam dokument formułuje trzy główne zasady, wg których Zarząd Fundacji wydaje decyzje o ewentualnym udzieleniu wsparcia danej inicjatywy. Pierwsze kryterium mówi o tym, czy realizacja projektu dodatnie działa na budowanie relacji polsko-niemieckich. Istotna jest również aktualność tematyki danego przedsięwzięcia. Druga zasada dotyczy zmniejszania tzw. deficytów w kontaktach między dwoma narodami. Jej stosowanie pomaga np. budować relacje między instytucjami dotychczas niewspółpracującymi ze sobą. Ostatni punkt umiejscawia efekty realizacji projektu na płaszczyźnie stosunków nie tylko polsko-niemieckich, ale i europejskich¹². W tym względzie sensowność udzielenia wsparcia projektowi Kroki-Schritte staje się oczywista.

Wśród organizatorów projektu Kroki-Schritte należy wymienić te instytucje, które umożliwiły jego realizację. Należy do nich fundacja S. Fischer Stiftung, która od samego początku swojego istnienia odgrywa niebagatelną rolę w popularyzowaniu języka i literatury niemieckiej nie tylko poza granicami kraju, ale także i na jego terenie. Niemcy w XXI wieku to kraj wielu kultur i religii, dlatego działalność S.Fischer Stiftung ma swój cel i może liczyć

¹¹ Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, *Zasady wspierania projektów przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej*, [online]
http://fwpn.org.pl/assets/Wnioski/2014/2014_06_Zasady/FIN_2014_06_03_Zasady_wspierania_projektow_korr.pdf [dostęp: 10.02.2015].

¹² Tamże.

na wsparcie niemieckich organizacji rządowych. Polskim czytelnikom również służy ta organizacja, ponieważ bez jej opieki projekt Kroki-Schritte nie mógłby zostać zaimplementowany na polskim rynku wydawniczym.

Inną organizacją, ważną dla projektu Kroki-Schritte, była Szwajcarska Fundacja dla Kultury Pro Helvetia. Istotne było to, że wspierała projekt przez cały czas jego istnienia. Dodajmy, że początkowo projekt Kroki-Schritte był również wspierany przez Pełnomocnika Rządu Republiki Federalnej Niemiec ds. Kultury i Mediów.

AUTORZY I ICH DZIEŁA

Wśród autorów niemieckojęzycznych, których dzieła uczestniczyły w projekcie Kroki-Schritte w Polsce, zdecydowanie największą grupę stanowią Niemcy. Jest ich ponad trzydziestu, choć trzeba zaznaczyć, że część z nich posiada nie tylko niemieckie korzenie, ale jest związana z Niemcami pod innymi względami niż samo pochodzenie.

Różnice w latach występujące pomiędzy pierwszym wydaniem książki a polskim tłumaczeniem, dowodzą tego, że omawiany projekt uzupełnił luki literatury niemieckiej na polskim rynku wydawniczym. Świadczy o tym choćby książka Golo Manna *Niemieckie dzieje w XIX i XX wieku* z 1909 roku, która w Polsce ukazała się po prawie pół wieku od pierwszego wydania w Niemczech. Z drugiej strony, np. w przypadku większości dzieł pochodzących z początku XXI wieku widać, że ta różnica jest niewielka. Świadczy to o tym, że organizatorzy projektu uważnie śledzili rynek literatury niemieckojęzycznej. W czterech przypadkach polski przekład pojawił się zaledwie rok po niemieckiej premierze. Przykładowo książka Uwe Tellkampa pt. *Zimorodek* w Niemczech ukazała się w 2005 roku, a rok później była dostępna w polskim przekładzie. Ważnym faktem jest ponadto to, że większość tłumaczonych w projekcie książek niemieckich autorów w istocie można zaliczyć do literatury współczesnej, co jest spójne z celem istnienia projektu Kroki-Schritte. Co więcej ponad połowa z nich została wydana już w XXI wieku w Niemczech.

Najstarszym przedstawicielem niemieckiej grupy autorów w omawianym projekcie był Gottfried Benn urodzony w 1886 roku. Zalicza się go do przedstawicieli nurtu ekspresjonizmu w literaturze niemieckiej¹³. Można więc powiedzieć, że przekłady na język polski w projekcie Kroki-Schritte, obejmują książki granicznie obejmujące czasy od ekspresjonizmu do współczesności.

¹³ A. Politycki, *Deutschsprachige Schriftsteller von 1200 bis zur Gegenwart: in Schautafeln und Kurzkomentaren*, Landau 1996, s. 101.

Istotna z punktu widzenia literatury niemieckojęzycznej oraz projektu Kroki-Schritte jest Grupa 47, która najaktywniej działała w latach 50. XX wieku i pomimo nieformalnych struktur trwale zapisała się w historii literatury. Okres istnienia grupy datuje się na lata 1947–1967. Powstanie grupy było reakcją na uwolnienie Niemiec spod władzy III Rzeszy. Ówczesne wydarzenia historyczne miały wpływ nie tylko na życie społeczne, ale również kulturalne naszych zachodnich sąsiadów¹⁴. Na spotkaniach grupy pojawiali się autorzy niemieccy, których dzieła zostały wydane w projekcie Kroki-Schritte, np. Uwe Johnson.

Wśród pisarzy niemieckich znajdują się również kobiety, jest ich zaledwie osiem. Można więc stwierdzić, że seria Kroki-Schritte prezentuje zaledwie mały odsetek współczesnej niemieckiej literatury kobiecej. Wybrane zostały Marielouise Jurreit, Emine Sevgi Özdamar, Katja Lange-Müller, Petra Morsbach, Birgit Vanderbeke, Jenny Erpenbeck, Julia Franck oraz Katia Petrowska.

Zdaniem Doroty Szcześniak literatura wywodząca się z Austrii nie jest obca polskiemu czytelnikowi. W jednej ze swoich prac wymienia właśnie projekt Kroki-Schritte, jako ten, który przyczynia się obecnie do popularyzacji tej literatury w Polsce. Obecności szerokiej grupy literatury austriackiej w Polsce dowodzi również najnowsza *Literatura austriacka w Polsce w latach 1980–2008. Bibliografia adnotowana*¹⁵. W projekcie Kroki-Schritte Austria jest reprezentowana przez jedynie siedmiu autorów. Czterech spośród nich wraz ze swoimi książkami znalazło się na liście *Dziesięciu najważniejszych pozycji współczesnej literatury austriackiej w polskim przekładzie*, którą sporządził redaktor projektu Kroki-Schritte Jacek Buras¹⁶. Na pierwszym miejscu znalazły się opowiadania Ilse Aichinger, na drugim Jean Amery z *Poza winą i karą*, a na ostatnim Gerhard Roth ze swoją powieścią *Podróż do wnętrza Wiednia*. Przedostatnie miejsce zajmuje Christoph Ransmayr z *Ostatnim światem*. Obecność książek w zestawieniu potwierdza fakt, że ich wybór do omawianego projektu nie był przypadkowy.

Dzieła jedynie pięciu twórców szwajcarskich były przekładane na język polski w ramach projektu Kroki-Schritte. Nie ma wśród nich ani jednej przedstawicielki kobiecej literatury. Choć życiorysy aż czterech z sześciu pisarzy są związane z II wojną światową, to wszystkie książki w omawianym projekcie zostały wydane w oryginale po 1945 roku. Zakończenie II wojny światowej nie oznaczało radykalnego zwrotu w literaturze Szwajcarii, m.in. ze

¹⁴ J. Fetscher, E. Lämmert, J. Schutte, *Die Gruppe 47 in der Geschichte der Bundesrepublik*, Würzburg 1991, s. 1–22.

¹⁵ E. Białek, K. Nowakowska, *Literatura austriacka w Polsce w latach 1980–2008 : bibliografia adnotowana*, Wrocław 2009, s. 520.

¹⁶ Buras, Jacek, *10 najważniejszych pozycji współczesnej literatury austriackiej w polskim przekładzie*, „Tygodnik Powszechny : dodatek specjalny austriackie forum kultury 50 lat” 2015, nr 22, s. 4.

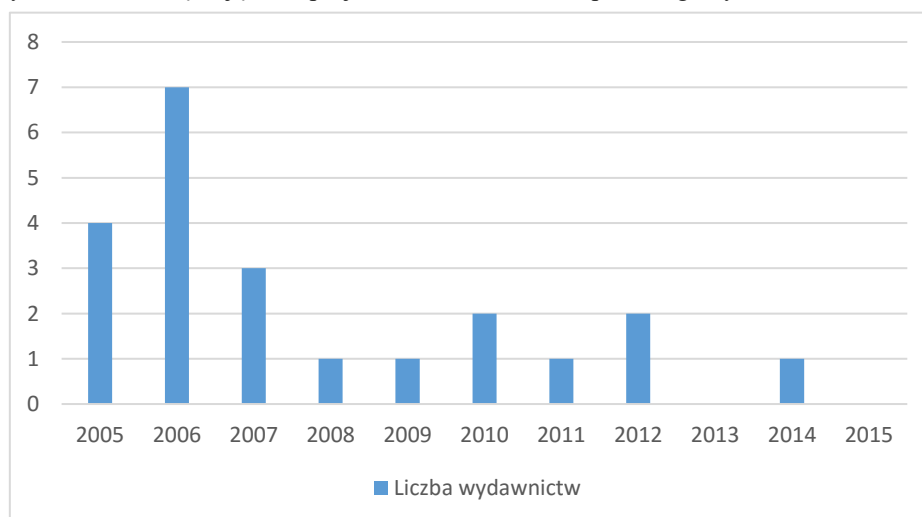
względem na neutralność tego kraju. Literatura ta, często łączona z literaturą niemiecką, przez długi czas pozostawała na uboczu. W publikacji Norberta Honszy czytamy, że *przez dziesiątki lat literatura szwajcarska tkwiła w więzach prowincjonalizmu*¹⁷. Schemat ten przełamywał Max Frisch, uznawany obok Friedricha Dürrenmatta za najwybitniejszego twórcę literackiego¹⁷. W projekcie zostały wydane jego książki: *Dziennik 1946-1949*, *Dziennik 1966-1971*, a także *Szkice do trzeciego dziennika*. Interesującym faktem jest to, że przywołane tytuły nie należą do typowej, dramatycznej twórczości Maxa Frischa, z której słynął.

Wśród szwajcarskich autorów należy wymienić także Markusa Wernera, z którego twórczością polski czytelnik po raz pierwszy mógł zapoznać się właśnie dzięki projektowi. Pozostali twórcy tej narodowości, których dzieła zostały wydane w projekcie to Hermann Burger, Jürg Schubiger, Christoph Simon oraz Lukas Bärfuss.

WYDAWNICTWA BIORĄCE UDZIAŁ W PROJEKIE WYDAWNICZYM KROKI-SCHRITTE

W ciągu dziesięciu lat istnienia projektu Kroki-Schritte, na polskim rynku wydawniczym dołączyły do niego łącznie 22 wydawnictwa. W grupie tej znajdują się oficyny o różnym pochodzeniu i charakterze działalności. Są to zarówno wydawnictwa specjalizujące się w literaturze pięknej, historycznej, jak i naukowej. Poniższy wykres obrazuje historię dołączania poszczególnych wydawnictw do omawianego projektu.

Wykres 1. Wydawnictwa dołączające do projektu Kroki-Schritte w poszczególnych latach

Źródło: opracowanie własne.

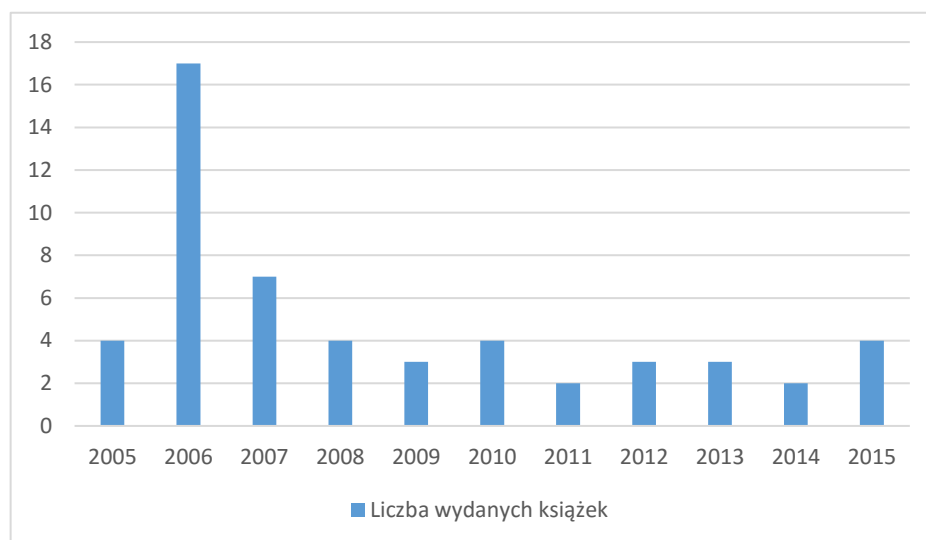
¹⁷ N. Honsza, *W blasku epok : literatura niemiecka od średniowiecza do współczesności*, Łódź, s. 316.

Na przedstawionym wykresie uwagę zwracają dane z roku 2006, w którym aż siedem wydawnictw po raz pierwszy publikowało literaturę niemieckojęzyczną przekładaną na język polski w ramach projektu Kroki-Schritte. W tej grupie znalazły się wydawnictwa „słowo/ obraz terytoria”, „Książnica”, „Dom pod Krakowem”, a także Oficyna Wydawnicza „Atut”, „Austeria” oraz „Twój Styl” i Wydawnictwo „Bellona”. W żadnym innym roku liczba wydawnictw dołączających do projektu nie była tak duża. Już w pierwszym roku jego istnienia przyłączyły się do niego m.in. Państwowy Instytut Wydawniczy, Sic! I Wydawnictwo Jacka Santorskiego. W 2007 roku publikowały Homini, Pogranicze oraz Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa „Borussia”. W każdym z kolejnych dwóch lat w projekcie pojawiała się jedna nowa oficyna. W 2008 roku było to wydawnictwo Czytelnik, a w 2009 roku Wydawnictwo Naukowe Scholar. W kolejnych latach istnienia projektu nie nastąpiły żadne istotne zmiany pod względem liczby dołączających wydawnictw. Po roku 2010 w projekcie po raz pierwszy wzięły udział kolejno Biuro Literackie Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydawnictwo Krytyki Politycznej. Co ważne, w dwóch rocznikach nie pojawiło się żadne nowe wydawnictwo. Zebrane informacje wyraźnie wskazują na to, że po roku otwarcia projektu nastąpiło znaczne zainteresowanie udziałem w inicjatywie Kroki-Schritte, ze strony polskich oficyn wydawniczych. Po roku 2006 jednak wyraźnie spadło.

Równie ważne było sprawdzenie, jak współpraca z wydawcami zmieniała się w czasie, kiedy projekt Kroki-Schritte był wspierany przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej, czyli w latach 2008-2014. Jak widać, dołączało do niego wówczas znacznie mniej wydawnictw niż w pierwszych trzech latach jego istnienia. W 2010 i 2012 roku były to maksymalnie dwie nowe oficyny. W pozostałych latach pojawiała się zaledwie jedno nowe wydawnictwo, a w 2013 roku nie przyłączyło się żadne. Oczywiście należy pamiętać, że w tym czasie w ramach projektu działały wydawnictwa, które dołączyły do niego już wcześniej. Jak widać, zdecydowanie trudniej było zachęcić nowe oficyny do udziału w projekcie. Trudno powiedzieć, z czym może być związana mniejsza liczba instytucji dołączających do projektu w miarę upływu czasu, bez dostępu do ich wewnętrznych danych. Po odejściu FWPN od omawianego projektu, nie dołączyło do niego żadne inne wydawnictwo.

Zaprezentowane fakty korelują z danymi na temat liczby wydanych publikacji w serii Kroki-Schritte w poszczególnych latach. Dane te obrazuje wykres 2.

Wykres 2. Liczba pozycji literackich wydawanych w ramach projektu Kroki-Schritte w poszczególnych latach

Źródło: opracowanie własne

Najwięcej pozycji wydanych w ramach projektu Kroki-Schritte ukazało się w roku 2006, kiedy to rekordowa liczba wydawnictw po raz pierwszy wzięła udział w omawianym projekcie wydawniczym – łącznie 17 pozycji literackich przetłumaczonych zostało na język polski i upowszechnionych na naszym rynku wydawniczym. W kolejnych latach nastąpił wyraźny spadek tej liczby. W 2007 roku było to jeszcze 7 wydanych książek, natomiast od 2008 roku ich poziom nie przekroczył liczby 4. Pozytywną informacją jest to, że w każdym z lat istnienia projektu zostały wydane przynajmniej dwie książki. Miało to miejsce nawet wówczas, gdy do omawianej inicjatywy wydawniczej nie dołączały nowe oficyny. Stanowi to potwierdzenie aktywności wydawnictw, które dzięki udziałowi w projekcie opublikowały więcej niż jedną pozycję. Wykres 2 pokazuje, że w miarę upływu lat do projektu dołączało coraz mniej nowych wydawnictw. Zestawiając te informacje z danymi z powyższego wykresu można stwierdzić, że w głównej mierze za przyrost poziomu publikacji odpowiadały wydawnictwa dołączające do projektu w danym roku. Po opublikowaniu pierwszej książki w serii Kroki-Schritte, ich aktywność z reguły spadała.

Zaprezentowane dane wyraźnie wskazują na to, że w serii Kroki-Schritte w okresie, w którym projekt wspierała FWPB, ukazało się mniej książek, niż przez pierwsze trzy lata istnienia serii na polskim rynku wydawniczym. Średnia liczba publikowanych książek w tym okresie wynosiła ok. 9,33 książki. W latach, w których projekt znajdował się pod patronatem FWPB, kształtowała się już na poziomie 3 książek rocznie. Jednocześnie należy pamiętać, że książki wydane w czasie aktywności FWPB wynoszą ok. 40% wszystkich dzieł opublikowanych w serii. Należy zaznaczyć, że czas ten wyniósł ponad połowę czasu istnienia

projektu. W latach 2008–2014 pomimo mniejszej liczby nowych wydawnictw dołączających do projektu, opublikowano ponad dwadzieścia książek. Nie zmienia to faktu, że w tym samym okresie średnia liczba wydawanych książek zmalała ponad trzykrotnie. W roku 2015 zanotowano wzrost o jedną pozycję.

Powyższe informacje mogą sugerować, że udział w projekcie nie przyniósł wydawnictwom zysku, ponieważ liczba wydawanych publikacji w ramach projektu Kroki-Schritte po roku 2006 gwałtownie spadła i utrzymywała się na stałym, niskim poziomie. Może to świadczyć również o słabej kondycji finansowej wydawnictw, które organizatorom projektu trudno było przekonać do udziału w nim. Trudno uznać, że za słabsze wyniki projektu w późniejszych latach odpowiadała FWPN, która posiada bogaty dorobek i dużą renomę jako organizacja wspierająca. Wprawdzie w czasie jej opieki nad serią nie zostało w niej opublikowanych tyle książek, co w pierwszych trzech latach istnienia serii. Trudniej było również pozyskać nowe wydawnictwa. Patronat FWPN mógł nie mieć na to wpływu.

Przeprowadzone badania pozwoliły określić rozmiary projektu wydawniczego Kroki-Schritte oraz opisać aktywność wydawnictw biorących w nim udział. 53 książki z serii zostały wydane przez 22 wydawnictwa w ciągu łącznie 10 lat. Jest to istotny wkład na rzecz literatury niemieckojęzycznej, której dostęp dla czytelnika w języku polskim został znacznie ułatwiony.

Na przykładzie poszczególnych wydawnictw widać, że w projekt angażowały się wydawnictwa o różnym profilu działalności. Zarówno te publikujące literaturę piękną, jak i oficyny specjalizujące się w literaturze naukowej. Zdecydowaną większość wydawnictw można zakwalifikować do grupy wydawnictw małych, w grupie tej zabrakło takich potentatów polskiego rynku wydawniczego jak np. Znak. W dużej mierze wydawnictwa biorące udział w projekcie Kroki-Schritte mają charakter niekomercyjny, co więcej, często publikowały książki we własnych seriach wydawniczych. Można zatem stwierdzić, że jeżeli wydawnictwo posiadało własne serie, to chętniej angażowało się w projekt międzywydawniczy. Liczba wydawnictw, które publikowały książki w projekcie Kroki-Schritte, wskazuje na to, że sukcesem serii był jej międzywydawniczy profil. Pozwoliło to na wydanie wielu książek i wieloletnią obecność projektu na rynku. Część wydawnictw opublikowała w serii tylko pojedyncze pozycje, po czym od niej odeszła.

AUTORZY PRZEKŁADÓW

Przekładów z języka niemieckiego w projekcie Kroki-Schritte dokonywała czołówka polskich tłumaczy. Warto zaznaczyć, że czynności translatorskie były jednym

z najistotniejszych elementów składowych publikacji w projekcie Kroki-Schritte. To praca tłumaczy umożliwiła polskiemu czytelnikowi zapoznanie się z literaturą niemieckojęzyczną w swoim ojczystym języku. Ponadto od poziomu tłumaczenia zależna była jakość publikacji i to, jak zostanie przyjęta przez czytelnika.

Nad przekładem 53 książek w projekcie Kroki-Schritte pracowało łącznie aż 48 tłumaczy. Wyodrębniłam spośród nich dwie grupy. Pierwszą stanowią tłumacze, którzy w omawianej serii dokonali przekładu przynajmniej jednej książki. Druga skupia osoby mające wkład wyłącznie w książki wydane w tłumaczeniu zbiorowym.

Poniższa tabela zawiera spis tłumaczy należących do pierwszej grupy wraz z informacją na temat liczby przekładów dokonanych w serii. Dodatkowo tabela zawiera dane na temat tego, czy dana osoba brała udział w przekładach zbiorowych. Jeżeli tak, informuje o ich liczbie.

Tabela 1. Tłumacze książek w serii Kroki-Schritte wg liczby dokonanych przekładów

Lp.	Tłumacz	Liczba przekładów	
		w serii Kroki-Schritte	Zbiorowych
1	Jacek Buras	5	2
2	Ryszard Wojnakowski	5	1
3	Ryszard Turczyn	4	1
4	Krzysztof Jachimczak	4	2
5	Sława Lisiecka	3	2
6	Małgorzata Łukasiewicz	3	1
7	Andrzej Kopacki	3	2
8	Maria Skalska	2	1
9	Alicja Buras	2	2
10	Urszula Poprawska	2	1
11	Maria Przybyłowska	1	3
12	Eliza Borg	1	3
13	Anna Wziątek	1	-
14	Krystyna Wierzbicka-Trwoga	1	-
15	Bogdan Baran	1	-
16	Karolina Niedenthal	1	1
17	Emilia Bielicka	1	1
18	Barbara Tarnas	1	-
19	Xymena Bukowska	1	-
20	Magdalena Kurkowska	1	-
21	Aleksandra Kujawa-Eberharter	1	-
22	Piotr Buras	1	-
23	Viktor Grotowicz	1	-
24	Tadeusz Zatorski	1	-

Źródło: opracowanie własne.

W liczbie dokonanych przekładów przodują redaktor projektu Jacek Buras oraz Ryszard Wojnakowski. Oboje dokonali aż pięciu tłumaczeń. Dodatkowo Jacek Buras uczestniczył w dwóch przekładach zbiorowych, natomiast Ryszard Wojnakowski w jednym. Ryszard Turczyn, tak samo jak Krzysztof Jachimczak, dokonał czterech. Po trzy przekłady w serii Kroki-Schritte zrealizowali Andrzej Kopacki, Sława Lisiecka, a także Małgorzata Łukasiewicz. Należy wyodrębnić również trzy tłumaczki, Marie Skalską, Alicję Buras oraz Urszulę Poprawską, które przetłumaczyły po dwie książki. Ważne, że spośród wymienionych dotychczas tłumaczy, każdy pracował przynajmniej nad jednym przekładem zbiorowym. 14 tłumaczy przełożyło na język polski jedną książkę w ramach projektu Kroki-Schritte. Dodatkowo kilkoro z nich brało udział w przekładach zbiorowych. Wśród nich znajdują się Maria Przybyłowska i Eliza Borg, a także Karolina Niedenthal i Emilia Bielicka. Wymienieni wyżej tłumacze stanowią połowę wszystkich biorących udział w projekcie Kroki-Schritte.

Drugą wyodrębnioną grupą są tłumacze pracujący jedynie nad książkami, które w serii Kroki-Schritte ukazały się w przekładzie zbiorowym. Interesujące jest to, że grupa ta składa się z 24 osób. Co istotne, tak liczna grupa to osoby pracujące nad tłumaczeniami jedynie trzech pozycji literackich. Pierwszą z nich jest zbiór wierszy Gottfrieda Benn'a pt. *Nigdy samotniej i inne wiersze (1912-1955)*. Nad przekładem utworów pracowało łącznie pięciu tłumaczy, w tym dwóch należących do omawianej grupy. Byli to Tomasz Ososiński oraz zmarły w 2015 roku Zdzisław Jaskuła. Oprócz nich w tłumaczenia zaangażowani byli wcześniej wymienieni Sława Lisiecka (wdowa po Zdzisławie Jaskule), Jacek Buras oraz Andrzej Kopacki. Pod uwagę nie zostały wzięte pozostałe dwie prace zbiorowe, ponieważ były tłumaczone przez osoby, które dokonały również samodzielnych przekładów w projekcie Kroki-Schritte. Mowa o Marii Przybyłowskiej i Elizie Borg, które wspólnie przetłumaczyły książki Dietera Forte'a *Wzór* oraz Petra Morsbacha *Śługa Boży*. W kontekście tłumaczeń w projekcie Kroki-Schritte ważną publikacją jest zbiór dzieł Ilse Aichinger pt. *Mój zielony osioł. Opowiadania, wiersze, słuchowiska*. W ich przekładzie brało udział aż 21 tłumaczy, dla których był to jedyny przekład w cyklu. Należeli do nich Adam Białecki, Karolina Bikont, Sławomir Błaut, Joanna Diduszek, Tomasz Dominiak, Paweł Dydak, Waldemar Fortuna, Beata Kamińska, Judyta Klimkiewicz, Agnieszka Kowaluk, Ilona Kromp, Aneta Krzymowska, Karolina Kuszyk, Renata Makarska, Anna Mużdżak, Dariusz Rogalski, Izabela Sellmer, Dorota Stroińska, Przemysław Świątki, Anna Turzyniecka oraz Ewa Ziegler-Brodnicka. Oprócz nich wymienić trzeba Jakuba Ekiera, dla którego udział w tłumaczeniu tej pozycji nie był ostatnim przekładem zbiorowym w serii Kroki-Schritte. W 2015 roku ukazała się w niej książka Maxa Frischa *Dziennik 1946-*

1949/1966-1971, której przekładu dokonał Jakub Ekier wraz z Krzysztofem Jachimczakiem. *Mój zielony osioł* to publikacja wyjątkowa. Łącznie w jej upowszechnienie na polskim rynku wydawniczym zaangażowało się aż 35 tłumaczy. Oprócz wyżej wymienionych, są to również osoby zakwalifikowane przeze mnie do pierwszej grupy tłumaczy projektu Kroki-Schritte, czyli tych, którzy w jej ramach dokonali także samodzielnych przekładów. Wśród nich znajdują się Emilia Bielicka, Eliza Borg, Alicja Buras, Krzysztof Jachimczak, Andrzej Kopacki, Sława Lisiecka, Małgorzata Łukasiewicz, Karolina Niedenthal, Urszula Poprawska, Maria Przybyłowska, Maria Skalska, Ryszard Turczyn oraz Ryszard Wojnakowski.

WNIOSKI

Badania potwierdziły, że działania FWPN w okresie jej patronatu nad projektem umożliwiły publikację książek w serii Kroki-Schritte. W tym czasie zostało wydanych 21 pozycji literackich, a do projektu dołączyło osiem nowych wydawnictw. Jednocześnie okazało się, że przez pierwsze trzy lata funkcjonowania polskiej edycji projektu, efektywność działań w jego ramach była większa, niż kiedy patronat nad nim sprawowała FWPN. Nie udało się znaleźć odpowiedzi na pytanie o przyczynę tego stanu rzeczy. Można przypuszczać, że było to związane z większą popularnością projektu wśród wydawnictw w pierwszych latach jego trwania. Z czasem pogorszeniu uległa też kondycja finansowa i sytuacja prawna wydawnictw związanych z projektem. Wśród nich wymienić można Państwowy Instytut Wydawniczy, który należał do najaktywniejszych wydawnictw w projekcie. Dotknięty problemami nie mógł jednak wydawać kolejnych książek w serii.

Wyniki z przeprowadzonych badań wskazują, że projekt Kroki-Schritte przyczynił się do wypełnienia luki na polskim rynku wydawniczym, która obejmowała współczesną literaturę niemieckojęzyczną dotychczas niedostępną dla polskiego czytelnika. Polska znajduje się w czołówce państw kupujących najwięcej licencji na literaturę pochodzącą z Niemiec. W przeważającej części są to jednak licencje na książki nienależące do literatury ambitnej, jak np. poradniki.

Omawiany projekt upowszechnił w Polsce dzieła twórców niemieckich, austriackich oraz szwajcarskich, którzy zapisali się w historii literatur narodowych swoich krajów. Jednocześnie organizatorzy projektu dbali o to, by w serii ukazywały się książki młodych, dobrze rokujących talentów, którzy aktualnie są popularni za granicą. Wybór pozycji do przekładów w projekcie nie był przypadkowy. Dokonywały go osoby kompetentne, znające literaturę niemieckojęzyczną oraz potrzeby polskiego rynku książki. Za dobór pozycji odpowiadał

głównie Jacek Buras. Jego decyzje były zawsze konsultowane z niemieckimi partnerami. Wśród pisarzy, których dzieła zostały przetłumaczone na język polski przodują Niemcy, których było aż trzydziestu siedmiu. Następnie przełożono prace jedynie siedmiu autorów pochodzących z Austrii oraz pięciu Szwajcarów. Warto zaznaczyć, że seria Kroki-Schritte w małym stopniu prezentuje niemieckojęzyczną literaturę kobiecą. Dodatkowo wśród pisarzy nie znaleźli się przedstawiciele takich krajów niemieckojęzycznych, jak Lichtenstein czy Luksemburg. Redaktor serii szukając wydawcy dla poszczególnych tytułów, starał się dopasować pozycje do profilu konkretnego wydawnictwa.

Grupę wydawnictw publikujących w serii Kroki-Schritte stanowiły przeważnie małe oficyny. Badania wykazały, że uczestniczące w projekcie wydawnictwa, już wcześniej publikowały książki we własnych seriach. Ich występowanie można uznać za czynnik sprzyjający partycypowaniu w serii międzywydawniczej i jej długie funkcjonowanie na rynku.

Niestety nie udało się uzyskać danych dotyczących zarówno wysokości nakładów, jak i sprzedaży poszczególnych publikacji. Dzięki Bazie Biblioteki Narodowej wiadomo jedynie, że przypadki, w których nastąpił dodruk książki należącej do projektu, były pojedyncze. Dlatego ważnym pytaniem było, co decydowało o udziale wydawnictw w projekcie? Warunki partycypacji były korzystne, jednak badania pokazały, że duże znaczenie miały inne czynniki. Należą do nich ogólnopolska ranga projektu, obecność znaczących instytucji wspierających, gwarancja wysokiego nakładu publikacji, wsparcie merytoryczne redaktora Jacka Burasa oraz udział najlepszych polskich tłumaczy języka niemieckiego. Zwłaszcza dla małych wydawnictw była to szansa na zaistnienie na polskim rynku wydawniczym. Podobnego zdania była również Anna Majkiewicz, która w swojej publikacji stwierdziła, że udział w projekcie miał przynieść wydawnictwom głównie zysk symboliczny¹⁸.

Innym celem projektu, była zmiana stereotypowego myślenia o literaturze niemieckojęzycznej, jako o trudnej i nieprzystępnej. Nie można jednoznacznie orzec o tym czy został on zrealizowany. W mediach dostępnych jest niewiele recenzji na jego temat. Można odnieść wrażenie, że seria nie została dostrzeżona przez szersze grono czytelników. Udało się wyróżnić kilka elementów mogących mieć wpływ na niepowodzenie projektu. Wśród nich znajduje się brak stałego patrona medialnego serii, który pomógłby w jego promocji, jak również niepodjęcie działań marketingowych na większą skalę. Recenzje pojawiały się głównie na łamach „Literatura Na Świecie”, które trafiają do ograniczonego grona odbiorców.

¹⁸ A. Majkiewicz, *Seria Schritte / Kroki na polskim rynku wydawniczym*, [w:] „*Studia Neofilologiczne*”, t. XI, Częstochowa 2015, s. 213–232.

Literatura upowszechniona w projekcie Kroki-Schritte niestety nie trafiła do masowego czytelnika.

Mimo wyżej wymienionych niepowodzeń projektu jego całokształt można ocenić pozytywnie. Badania dowodzą, że seria Kroki-Schritte stanowi pozytywny przykład międzynarodowej współpracy niemiecko-polskiej na polskim rynku wydawniczym w zakresie literatury niemieckojęzycznej. Opublikowaną serię porównać można jedynie do wydawanej przez Wydawnictwo Literackie serii *Pisarze języka niemieckiego*. Projekt, który początkowo był planowany na trzy lata, rozrastał się przez całe dziesięciolecie. W konsekwencji przybliży Polsce dotychczas niedostępną wartościową literaturę niemieckojęzyczną. Sukcesem projektu jest również to, że pomimo jego oficjalnego zakończenia, niemiecki organizator Fundacja S. Fischer Stiftung zadeklarowała chęć dalszego wspierania wydawców polskich, chcących wydawać w Polsce współczesną literaturę niemieckojęzyczną.